

Finnwatch ry

Suuri valiokunta, kuuleminen 2.10.2019, "Kauppapolitiikka ilmastopolitiikan apuna"

Mercosur-kauppasopimuksen mahdollisuudet ilmastopolitiikan välineenä

Miksi Brasilia ja Amazon ovat nyt tapetilla?

Brasilian uuden presidentin Jair Bolsonaro myötä Brasilian metsäpolitiikassa on tapahtunut dramaattinen käänös huonompaan suuntaan. Brasilia sitoutui alunperin Pariisin sopimuksessa metsäkadon vähentämiseen ja jo hävitettyjen metsien uudelleen metsitykseen. Nyt se toimii sitoutumustensa vastaisesti. Bolsonaro on heikentänyt Brasilian ympäristöhallintoa ja kannustanut metsän laittomiinkin hakkuisiin ja kaskeamiseen.

Amazonia on hävitetty vuosikymmeniä, ja vielä nykyistä enemmän 2000-luvun alussa. Brasiliassa nähtiin kuitenkin käänös parempaan 2000-luvun alun jälkeen, kun silloinen presidentti Luiz Inacio Lula da Silva lupasi kansainvälisen painostuksen myötä vähentää metsäkatoa 80 prosenttia vuoteen 2020 mennessä ja puuttui järeillä toimenpiteillä laittomiin hakkuisiin. Amazonin tilanne parani nopeasti vuoteen 2014 asti. Vuoden 2015 jälkeen on tapahtunut käänne huonompaan suuntaan ja tänä vuonna kumulatiivisen metsäkadon arvioidaan olevan jälleen korkeimmalla tasolla kymmeneen vuoteen.

Metsäkato ja ilmastomuutos yhdessä lisäävät huolta Amazonista. Ilmaston lämpeneminen voi ajaa Amazonin lähelle pistettä, jossa metsäkato alkaa ruokkia itse itseään ja metsä muuttuu savanniksi. Ilmaston lämpenemisen vuoksi tämä ns. tipping point on entistä lähempänä. Eräät tutkijat ovat arvioineet, että ilmaston lämmetessä usealla asteella jopa 20–25 prosentin metsäkato Amazonissa voisi johtaa käännekohtaan. Tällä hetkellä metsäkato Amazonin alueella on 15–17 prosentissa.

Mercosur-sopimus

Kestävän kehityksen kysymyksiä kuten työelämän oikeuksia, metsien suojelua ja ilmastokysymyksiä käsitellään Mercosur-sopimuksen "Trade and Sustainable development" -luvussa.

Mercosur-sopimus jättää kaikille sopimusosapuolille laajan oikeuden päättää omasta lainsäädännöstään ja ympäristöpolitiikastaan. Sopimus vain *suosittelee*, että kansallista ympäristölainsäädäntöä ei heikennetä kaupan lisäämiseksi.

Sopimuksen kirjaukset ympäristönsuojelusta ovat yleisellä tasolla ja viittaavat monissa kohdin olemassa oleviin kansainvälisiin sopimuksiin kuten Pariisin ilmastopoliittiseen sopimukseen. Pariisin ilmastopoliittiseen sisältyvät kansalliset päästövähennystavoitteet ja -toimenpiteet eivät ole sitovia eikä Mercosur-sopimus muuta tätä tilannetta mitenkään.

Sopimuksen ympäristökysymyksiä koskevassa liitteessä ei ole mitään juridisia toimeenpanokeinoja. Sopimusosapuolet sitoutuvat käymään dialogia, konsultoimaan, jakamaan tietoa ja tekemään yhteistyötä sopimusosaa koskevien erimielisyyksien

ratkaisemiseksi. Ainuttakaan ympäristöliitteen asiaa ei voida viedä käsiteltäväksi Mercosur-sopimuksen riitojensovittelumekanismiin eikä ympäristöä koskevien kirjausten rikkomisesta seuraa mitään automaattisia sanktioita.

Sopimuksen kestävän kehityksen liitteen artiklassa 2 on kuitenkin mukana myös kohta, jonka avulla sopimusosapuolet voivat vedota ympäristökysymyksissä sopimuksen ns. yleisiin poikkeamiin (general exceptions). Näihin poikkeuksiin vetoamalla voitaisiin teoriassa kieltäytyä vapaakauppasopimuksen noudattamisesta.

Johtopäätökset

Mercosur-sopimus vapauttaa lisää EU:n ja Brasilian välistä kauppaa ja sitä kautta lisää tavaroiden tuontia ja vientiä. Kasvava kauppa lisää paineita maankäytön lisäämiseen. Myös metsäkatoon suoraan liitettyjen tuotteiden kuten lihan tuonti lisääntyy alentuvien tullimaksujen takia, vaikkakin lihatuotteiden tuonnille alemmalla tullilla on erillinen kiintiö.

Mercosur-sopimus ei itsessään tuo mitään uusia työkaluja, joilla Brasiliaa voidaan pakottaa torjumaan metsäkatoa. Sopimuksen solmimisenkin jälkeen työkalut rajoittuvat neuvotteluihin ja diplomatiaan. Yleisesti kauppasopimusten osalta voidaan todeta, että kauppasopimusten sitovia tai ei-sitovia muotoiluja on vaikeaa toimeenpanna ellei vastapuoli ole sitoutunut niiden toteuttamiseen¹.

Mercosur-sopimuksessa on ympäristökysymyksiin liittyvä yleinen poikkeama (general exceptions). Näillä poikkeuksilla voitaisiin teoriassa kieltäytyä vapaakauppasopimuksen noudattamisesta esimerkiksi tilanteessa, jossa Brasilian metsätuhot uhkaavat EU:n kansalaisten hyvinvointia. Poikkeuksien hyväksikäyttäminen ei kuitenkaan ole nopea reitti, eikä niitä ole juurikaan käytetty muissakaan kauppasopimuksissa. Poikkeuksien käyttäminen toisi EU:n ja Brasilian väliset kauppasuhteet vain nykyiselle tasolle.

Mercosur-sopimuksen solmimisen sijaan EU voisi käyttää jo nyt WTO:n yleisiä poikkeamia hyväkseen ja kieltää sademetsätuhoihin liitettyjen tuotteiden maahantuonnin². Myös tullimaksuja valituille tuoteryhmille voitaisiin nostaa.

Nopea ja tehokas tapa puuttua vastuuttomaan liiketoimintaan niin Brasiliassa kuin muissa maissa on säätää yrityksille ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite ja edistää tätä myös EU-tasolla hallitusohjelmakirjausten mukaisesti. Yritysten ihmisoikeusvastuuta koskevaa globaalia sopimusta tulee edistää myös YK-tasolla (UN Treaty).

Em. prosesseihin liittyen tulee tutkia huolellisuusvelvoitteen säätämistä myös laajemmin ympäristöön liittyviin "uhrittomiin" tilanteisiin, joissa yritys on toiminnallaan tai kauppasuhteillaan heikentänyt ympäristön tilaa.

¹ Ks. esim. International Institute for Sustainable Development, A sustainability toolkit for trade negotiators, <https://www.iisd.org/toolkits/sustainability-toolkit-for-trade-negotiators/3-environmental-provisions/3-1-binding-or-non-binding-commitments/#jump>

² GATT/WTO riidoista ympäristökysymyksiin liittyen: https://www.wto.org/english/tratop_E/envir_e/edis00_e.htm

